

Metin BECERMEN*

Popper'in Marx'ın Tarih, Toplum ve Siyaset Görüşünü Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme

Özet

Bu çalışmada**, Popper'in Marx'ın tarih ve toplum görüşünü eleştirisi üzerinde durulmakta ve bu bağlamda, Popper'in Marx'ı eleştirisindeki haklı ve haksız değerlendirmeler ortaya konmaya çalışılmaktadır. Popper, Marx'ın geleceğe dair öndeyilerini eleştirirken, onun ekonomik temelli tarih anlayışına karşı çıkar. Bu noktada, Popper, Marx'ın, bütün iyimserliğine rağmen, demokratik bir toplum anlayışından uzaklaştığını söyler. Ancak, Marx'ın, istediği şey tam da "gerçek demokrasi"nin ve "gerçek özgürlük"ün hayat bulduğu bir toplumun yaratılmasıdır. Bununla birlikte, böyle bir toplumun yaratılması, politika açısından, toplumsallığın nasıl düzenleneceği problemini ortaya çıkarır. Çalışmanın sonunda bu sorun açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Açık Toplum, Gerçek Demokrasi, Özgürlük, Siyaset, Tarihsicilik.

An Inquiry on Popper's Critique of Marx's Ideas on History, Society and Politics

Abstract

In this study, the author focuses on Popper's critique of Marx's ideas on history, society and politics; in this context it is aimed show the just and unjust sides of Popper critique. While Popper is criticizing Marx's predictions for the future, he rejects Marx conception of history, which is based on economics. At this point, Popper states that despite all his optimism Marx gives up his conception of a democratic society. But, what Marx demands is exactly the creation of a society in which "the true democracy" and "the true freedom" come into life. Nonetheless, the creation of such kind of a society introduces the matter of organizing the sociality in terms of politics. At the end of the study, this matter will be pointed out.

Key Words

Freedom, Historicism, Open Society, Politics, True Democracy.

---

* Dr. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

** Yazımı değerlendiren hakemlere titiz okumalarından ve eleştirilerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Giriş

Çağımız eşitlik, özgürlük ve adalet uğruna yapılan birçok savaşa tanık oldu. Bu savaşlarda Marx'ın fikirlerinin etkisi olduğu yadsınamaz. Marx, topluma, devlete ve bireye dair söyledikleriyle birçok başkaldırı hareketine “fikir babalığı” yapmıştır. Bu durum Marx'ı, sadece çağımızda yaşananlar bakımından değil fakat aynı zamanda dile getirdiklerinin güncelliği bakımından da önemli kılar. Bugün hâlâ adaletsizlik, eşit olmayan bir gelir dağılımı, insanların sömürülmesi gibi olgular bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda, olan bitene karşı duyarlı olan herkes Marx'ın söylediklerinin önemini ve güncelliğinin farkındadır.

Marx'a karşı yoğun eleştirilerde bulunan ve onu tarihsici olarak niteleyen Popper da Marx'ın söylediklerinin önemini farkındadır. Ancak, Popper, Marx'ı çağımızda yaşanan sıkıntıların sorumlusu olarak da görmektedir. Eğer Marx kehanette bulunmasa ve bir “Yeryüzü Cenneti” ‘vaad’ etmeseydi bunca sıkıntı yaşanmayacak ve bunca kan dökülmeyecekti. Ama bunun ne kadar doğru olduğu ve Marx'ın yaşananlardan ne ölçüde sorumlu olduğu tartışmalı bir konudur. Burada bu konuya bütüncül ve kuşatıcı olmayan kısmi bir açıklama getirilecektir.

Popper Marx'ı tarihe bir hedef koyduğu ve tarihte yasalılık olduğunu düşündüğü için tarihsici olarak niteler. Ancak, Marx tarihte belirli bir ilerleyişin olduğunu dile getirirse ve bu bağlamda tarihin zorunlu olarak komünist topluma doğru gittiğini iddia etse de, söylediklerinin doğurduğu sorunların nispeten farkındadır. Bütün çabası bu sorunları aşmaya çalışmaktır. Elbette, bunu yaparken kimi sorunlarla yeterince hesaplaşmamıştır.

Bu yazıda, Popper'in Marx'ın tarih, toplum ve siyaset görüşüne yönelik eleştirisi üzerinde durulacak ve bu eleştiri irdelenecektir. Bu yapılırken, konunun mümkün olduğunca ‘dar’ bir zemin üzerinde tartışılmasına özen gösterilmiştir.¹ Bu nedenle, konu Popper'in tarihsicilik eleştirisi bağlamında ele alınacak ve Popper'in Marx'a yönelttiği eleştiriler Marx'ın söyledikleriyle hesaplaşılarak irdelenecektir. Sonuç kısmında da, Popper'in Marx'ın tarih, toplum ve siyaset görüşünü eleştirisi değerlendirilecektir.

Popper'in, Tarihsicilik Görüşü Bağlamında, Marx'ın Tarih, Toplum ve Siyaset Görüşünü Eleştirisi

Popper, kitabının², uygarlığımızın sihirli güçlere açık kabileci “kapalı toplum”dan insanın eleştirme yetilerini serbest bırakan “açık toplum”a geçişin doğum şaşkınlığından tamamıyla ayılmadığını göstermeye çalıştığını söyler. Ona göre, bu geçiş şaşkınlığı, uygarlığı devirmeyi ve kabileci yaşayışa dönmeyi denemiş olan ve hâlâ da deneyen gerici akımların ortaya çıkmasını mümkün kılan etkenlerden biridir. Totaliterlik dediği şeyle de, uygarlığımızın kendisi kadar eski ya da yeni bir şeyi dile getirmek istediğini ifade eder (Popper 1967: 1).

¹ Bu yazı, Popper'in *Açık Toplum ve Düşmanları* kitabında Marx'a yaptığı eleştirileri temele almıştır. Bu nedenle Popper'in diğer çalışmaları, mümkün olduğunca, dışarıda bırakılmıştır.

² Quenten'a göre, “Popper'in *Açık Toplum*'u yayınlanıncaya dek liberal öğretinin böylesine geniş ve dikkate değer bir yeniden formüleştirilmesi sunulmamıştır” (Quinten 1994: 153).

Popper'a göre, bazı toplum felsefeleri, genellikle bilimin görevinin öndeyiler yapmak ya da daha doğrusu, bizim günlük öndeyilerimizi ıslah etmek ve onları daha sağlam bir temele oturtmak olduğunu; özellikle toplum bilimlerinin bize uzun-vadeli tarihi kehanetler sağlamak göreviyle yükümlü bulunduğunu söylerler. Bunlar, tarihi olayların gelişimi üstüne kahinlik etmelerini mümkün kılan tarih yasalarını keşfetmiş olduklarına da inanırlar. Bu çeşit iddialar ileri süren çeşitli toplum felsefelerini, Popper tarihsicilik olarak adlandırır (Popper 1967: 3).

Öte yandan, öndeyinin öndeyiye konu olan olayı etkileyebileceği düşüncesinin oldukça eski olduğunu söyleyen Popper, Oedipus mitosuna gönderme yapar. Buna göre, Oedipus, daha önce hiç görmediği babasını öldürmüştür ve bu, babasının onu terk etmesine neden olan kehanetin doğrudan bir sonucudur. Bu nedenle, Popper, öndeyinin öndeyiye konu olan olay üzerindeki etkisi için -bu etki ister öndeyiye konu olan olayın meydana gelmesini teşvik edici, ister bunu engelleyici yönde olsun- "*Oedipus etkisi*" der. Bu bağlamda, Popper, tarihe yönelik öndeyilerin -ki Popper bunları mitosa atıfla kehanet olarak adlandırır- tarihi etkileyeceği ya da şekillendireceği düşüncesini tarihsicilik olarak adlandırır ve yoğun bir şekilde eleştirir (Popper 1957: 13). Ona göre, Marx da tarihe yönelik kehanetlerde bulunarak ve tarihsel gelişmenin yasalarını keşfettiğini söyleyerek tarihsicilik zemininde hareket etmektedir.

Popper, burada dile getirdiği görüşlerden çoğunun kişisel olduğunu söyler. "Bilimsel metottan aldığı başlıca şey, kendi sınırlılığını bilmesidir; hiçbir şeyin ispat edilemeyeceği yerde ispatlara kalkışmaz ve kişisel bir görüş sunmaktan ileri gidemeyeceği yerde de, bilimselmiş gibi gösteri yapmaz" (Popper 1967: 3-4). Quinten Popper'ın genel savının iki önemli yanı olduğunu söyler; "yöntembilimsel olanının amacı, totaliterliğin tarihsicilik temeline dayanarak liberal demokrasiyi reddetmesinin yanlışlığını göstermektir. Diğeri ise, ahlaksaldır, burada tarihsiciliğin eleştirisiyle mümkün olduğu saptanan liberal demokratik bir programın istenirliği ahlaksal bakışla önerilir" (Quinten 1994: 154).

Popper'a göre, Yeryüzünde-Cennet çağının geleceği kehanetini savunanlar³ – Popper'ın deyişiyle sahte peygamberler- derin bir hoşnutsuzluk duygusu içinde olabilirler; onların rüyaları, bu rüyaları hayata geçiremeyecek olan kimselere ümit ve cesaret verebilir. Fakat bu gibi etkilerin, bizi toplumsal yaşayışın günlük gereklerini karşılamaktan alıkoyabilmesi de mümkündür. "Ve belli olayların, örneğin, bir totaliterlik (...) çağının geleceğini ilan eden o küçük peygamberler, istesinler-istemeyinler, bu olayların gelmesine aracılık edebilirler. Onların demokrasi ebedi olmayacaktır hikayesi, ancak, insan akli ebedi olmayacaktır iddiası kadar doğru ve haklıdır; çünkü, şiddet yoluna başvurmaktan reform yapmaya ve böylelikle siyasi meselelerde akli kullanmaya izin veren kuramsal çerçeveyi yalnız demokrasi sağlar" (Popper 1967: 4-5).

Popper'ın Marx eleştirisini üç başlık altında toplayabiliriz:

1- Marx'ın komünizmin zorunlu olarak geleceğini söylemesinin eleştirisi.

³ Popper'a göre, Marx, tarihin zorunlu olarak komünist topluma doğru evrildiğini söylemekle yeryüzüne cennet'i getirmeyi istemektedir. Popper bunu bir kehanet olarak görür ve bu kehaneti dile getirenlere 'sahte peygamber' ya da 'tarihsici' der.

2- Buna bağlı olarak, Marx'ın hukuk ve demokrasi üzerine düşüncelerinin eleştirisi.

3- Marx'ın tarihi sınıf savaşmaları tarihi olarak görmesinin eleştirisi.

1- Popper, Marx'ın bir tarih kahini olduğunu ve kehanetlerinin gerçekleşmediğini söyler. Ona göre, Marx pek çok akıllı insanı yanıltıp toplum sorunlarına yaklaşmanın bilimsel yolunun tarihi kehanet olduğunu düşünmelerine yol açmıştır ve açık toplumun davasını gütmek isteyenler arasında, tarihsici düşünce yönteminin mahvedici etkisinin yayılmasından Marx sorumludur (Popper 1989: 80).

Marx, insanların kendileri hakkında yanlış bir tasarımı olduğunu belirtir. Bilincin yaşamı değil, yaşamın bilinci belirlediğini söyleyen Marx, birinci durumda, sanki canlı bireymiş gibi bilinçten yola çıkıldığını; gerçek yaşama tekabül eden ikinci durumda ise, gerçek yaşayan bireyin kendisinden yola çıkıldığını ve bilince de o bireyin bilinci olarak bakıldığını ifade eder (Marx 2004: 46). “Marx, varlığı ve tarihi belirleyen şeyin bilinç değil tam tersine bilinci belirleyen şeyin varlık ve toplum olduğunu söyler. Yani tarihi belirleyen şey tinsel bir töz değil maddi ilişkiler ağı olarak toplumun sosyoekonomik yapısıdır” (Özlem 2010: 161).

Marx'a göre, söz konusu olan şey, kapitalist üretimin doğal yasalarının sonucu olan toplumsal uzlaşmaz karşıtlıkların şu veya bu derece gelişmiş olmaları değil, bu yasaların kendileridir⁴; kaçınılmaz sonuçlara doğru katı bir zorunlulukla işleyen bu eğilimlerdir. Sanayi yönünden daha çok gelişmiş bir ülke, kendinden daha az gelişmiş olan ülkeye ancak kendi geleceğinin bir imgesini gösterebilir (Marx 1997: 16-17). Bununla birlikte, “kapitalist toplumda belirleyici olan gücün doğası, adaletin sınırlarını daima aşmaya çalıştığı için –yani doğası gereği sermaye, emekçiden normal işgününün izin verdiğinden fazlasını talep etmeye çalıştığı için- kapitalist toplumun teorik olarak bile adil bir toplum olamayacağı görülür” (Brenkert 1998: 184).

Tarihin, her biri kendinden önce gelen kuşaklar tarafından kendisine aktarılmış olan malzemeleri, sermayeleri, üretici güçleri kullanan farklı kuşakların art arda gelmesinden başka bir şey olmadığını söyleyen Marx'a göre, üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerine kurulan komünist toplumda, üreticiler ürünlerini değiştirmezler. Kapitalist toplumun aksine, burada, bireysel emek, yalnızca dolaylı değil, doğrudan, toplam emeğin oluşturucu parçası durumundadır. Bu, kendi temelleri üzerinde gelişmiş olmayan, tersine, kapitalist toplumdaki çıkmış komünist bir toplumu dile getirir; dolayısıyla, her bakımdan, hâlâ bağrından çıktığı eski toplumun damgasını taşır. Burada, birey üretici topluma ne veriyse onu geri alır. Birey, topluma bir biçimde sunmuş olduğu emek miktarını, başka bir biçimde ondan geri alır. “Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alır. Buna pratik alanda bir geçiş dönemi tekabül eder ve bu dönemde devlet, *proleteryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir biçim alamaz.” (Marx-Engels 2002: 39).

⁴ Kapital'e yazdığı bir önsözde Marx, kapitalist üretim tarzını ve bu tarza tekabül eden üretim ve değişim koşullarını incelediğini söyler. İngiltere, bu koşulların zemin bulduğu yer olmuştur. Marx, teorik düşüncelerinin gelişimi içinde, İngiltere'nin başlıca örnek olarak gösterilmesinin nedeninin bu olduğunu söyler. Alman okurun, İngiliz sanayi ve tarım işçilerinin durumuna duyarsız kalması durumunda da onlara şöyle seslenir: “Bu öyküde senin sözün ediliyor” (Marx 1997: 16).

Marx, özel mülkiyet fikrine karşı sosyalizm fikrinin bütünüyle yeterli olduğunu belirtir. Pratikte yaşanan özel mülkiyete karşı pratikte yaşanan sosyalizm gerekir. Ona göre, tarih buraya varacaktır; “*kuramda* şimdiden kendini aşan bir hareket olduğunu bildiğimiz bir hareket, *gerçekte* çok sert ve uzatılmış bir süreç meydana getirecektir. Ama bu tarihi hareketin sınırlı özelliğinin ve hedefinin önceden bilincine varılmasını – üstelik hareketin ötesine geçen bir bilinçlilik bu- gerçek bir ilerleme saymalıyız.” (Marx 2000: 134).

Öte yandan Marx, işçilerin vatani olmadığını burjuvazinin gelişmesiyle halklar arasındaki ulusal farkın gittikçe azaldığını söyler. Ancak proleteryanın egemenliğinde bu farklar daha çabuk yok olacaktır. Burada bir bireyin sömürülmesine son verildiği ölçüde bir ulusun bir başkasını sömürmesine de son verilecektir (Marx-Engels 1998: 135).

Marx'ın görüşlerini şiddetle eleştiren Popper, Marksçılığı bir yöntem olarak ele almak gerektiğini ve onu salt tarihsicilik olarak niteleyerek, onun gerçekten de pek zayıf bir yöntem olduğunu belirtir. Buna göre, “akla yakın bir iddia olan, geleceğin ancak önceden belirlenmiş olması halinde, -sanki gelecek katlanmış olarak şimdiki halde mevcutmuş gibi- önceden kestirilebileceğini öne süren iddia, onu yanlış olarak sıkı sıkıya bilimsel bir yöntemin sıkı bir belirlenimciliğe dayanması gerektiği inancına bağlanmaya götürmüştü” (Popper 1989: 82). Popper'a göre, belirimcilik öndeyiler yapan bir bilim için gerekli bir varsayım oluşturamaz. Marx'ı yanıltan şey, soyut belirlenimcilik kuramından çok, bu öğretinin onun bilimsel yöntem görüşüne, bir toplum biliminin amaçları ve imkanı hakkındaki düşüncesine yaptığı etkidir (Popper 1989: 83). Ona göre, Marx'ın bilimsel falcılığa inanmasının temelinde yalnızca belirlenimcilik yoktur⁵; bir de fizik ve astronomiden tanıdığımız bilimsel öndeyi ile

⁵ Popper bilimsel ifadeleri bilimsel olmayan ifadelerden ayırarak bilimi bilim olmayandan ve Popper'ın eş anlamlı olduğunu düşündüğü kendi “test edilebilirlik” ve “yanlışlanabilirlik” kriteriyle bilimsel olan ifadeleri bilimsel olmayan ifadelerden ayırmak istiyor. Popper için, yanlışlanabilir bir ifade bir “temel ifade” ile mantıksal olarak uyuzmaz. O “temel ifadeler”in zorunlu ifadeler olduklarını düşünür (McLachan 1980: 66). Popper, öte yandan, bilimsel ifadelerle bilimsel olmayan ifadeler arasında ayırım yapmak için, başka bir deyişle bilimi bilimsel olmayan tutumlar arasında ya da bilim adamları ile bilim adamı olmayanlar arasında ayırım yapmak için bir kriter önerir (McLachan 1980: 67). Conjectures and Refutations'ta, problemini, gerçek bir deneysel metod ile deneysel olmayan ya da sahte deneysel olan bir metod ayırım yapmak olarak formüle ettiğini söyler. Bu deneysel olmayan sahte deneysel metod, gözlem ve deneyi başvurmasına rağmen bilimsel standartları ortaya çıkarmaz; çünkü, astrolojiyle örneklenen bu metod, gözlem ve deneylerini, yıldız fallarına ve biyografilere dayandırır. Ancak, Popper, problemini götüren şeyin astroloji örneği olmadığını belirtir. Avusturya'da imparatorluğun çöküşüyle birlikte devrim sloganlarının atıldığı bir ortamda ortaya çıkan yeni fikirler ve teorilerle ilgilendiğini söyler. Bunların arasında Einstein'ın “görelilik teorisi” onu en çok ilgilendiren şeydir. Ancak, bundan başka, Marx'ın tarih teorisi, Freud'un psikanaliz teorisi ve Adler'in “bireysel psikoloji” olarak adlandırdığı teorisi de ilgisini çekmekteydi. Bu teorilerle Einstein'ın teorisi arasında fark gören Popper, onların bilimsel olmayan önermelere dayandıklarını ve test edilebilirliklerinin güç olduğunu söyler. Aslında, bunlar arasında, Marx'ın tarih teorisi test edilmiş ve yanlışlanmıştır; bu nedenle bir tarafa bırakılmalıdır (Popper 1962: 33-34).

toplum hayatının ana gelişim eğilimlerini geniş hatları ile öngören geniş kapsamlı tarihsel kehanetin karıştırılması vardır.⁶

Popper Marksçıların, Marksçılığın özünün ekonomik dürtülerin ve özellikle sınıf çıkarlarının tarihin yürütücü gücü olduğunu öne süren öğreti olduğunu ve tarihin maddeci yorumu ya da tarihsel maddecilik adının, Marx ve Engels'in öğretilerinin özünü nitelenmek için kullandıkları bu adın, tam da, bu öğretiyi dile getirdiğini sandıklarını ifade eder (Popper 1989: 94). Popper'a göre bu tür görüşler, Marksçılığın yanlış yorumlanmasına dayanır. O, bu türden görüşleri savunanlara, Marxla benzeşim kurarak, "Adi Marksçı" der.

Ancak, Marx için, üretici güçlerin gelişmesi kesinlikle vazgeçilemez, öncelikli olarak yerine gelmesi gereken bir pratik koşuldur. Bu koşul gerçekleşmezse, komünizm ancak yerel bir olgu olarak varolabilir, "karşılıklı" ilişki güçleri evrensel güçler olarak gelişemezler ve "karşılıklı" ilişki yaygınlaştıkça evrensel komünizm gerçekleşir. Marx, komünizmin, ancak egemen halkların -yani kendi gelecekleri hakkında karar verebilecek durumda olan geniş kitlelerin- hep birden hareketi olarak olanaklı olduğunu, bunun da üretici gücün evrensel gelişmesini ve buna bağlı olan dünya ilişkilerini varsaydığını belirtir. Ona göre komünizm, ne yaratılması gereken bir durum, ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir ülküdür. Marx, bugünkü duruma son verecek gerçek harekete komünizm demektir. Bu hareketin koşulları da kendi döneminde varolan öncüllerden doğmaktaydı (Marx 2004: 62).

Marx, komünizmi, ortadan kaldırılmış özel mülkiyetin olumlu anlatımı olarak belirler. Bu da, özel mülkiyeti, evrensel özel mülkiyete dönüştürmek demektir. Ona göre komünizm, ilk şekliyle, özel mülkiyet ilişkisinin genellemesi ve bir sonuca ulaştırılmasıdır. Burada, işçi kategorisi ortadan kaldırılmamakta, bütün insanları içine alacak şekilde genişletilmektedir. Öte yandan, özel mülkiyet ilişkisi, toplumun şeyler dünyasıyla ilişkisi olarak devam etmektedir. İkinci şekliyle, komünizm ya hâlâ siyasi bir özellik taşımaktadır, demokratik ya da despotiktir; ya da devletin ortadan kalkmasıyla henüz tamamlanmamıştır ve hâlâ özel mülkiyetin, yani insanın yabancılaşmasının etkisindedir. "Her iki şekilde de komünizm insanın kendine dönüşü ya da kendisiyle yeniden bütünlenmesi, insanın kendine yabancılaşmasının aşılması olduğunu bilir; ama henüz özel mülkiyetin olumlu özünü ve gereksemenin *insani* özelliğini kavrayamadığı için, özel mülkiyetin tutsağı olur ve etkisinden kurtulamaz. Kavramı anlamış, ama özünü kavrayamamıştır." Üçüncü olarak, insanın kendine yabancılaşmasının olumlu bir şekilde aşılması biçiminde görünen, insani bir varlık olarak insanın kendisine tam dönüşü olan komünizm. Bu noktada Marx, komünizmin, tarihin çözülmüş bilmecesi olduğunu belirtir. Tarihin bütün akışı da, hem kendi doğuşunun gerçek edimi hem de düşünen bilinçliliği için, oluşmasının kavranan ve bilinen sürecidir. Son olarak, Marx'a göre, özel mülkiyetin olumlu şekilde aşılması, yani insani öze, insani hayata, nesnel insana ve insan başarılarına, insan tarafından ve insan için duyuşal şekilde sahip çıkılması, dolaysız ve tek yanlı bir doyum olarak anlaşılmalıdır. Burada, insan tümel özüne tümel bir tarzda sahip çıkar (Marx 2000: 108-115).

⁶ Ancak, Cobban Marx'ın fikirlerini tartışırken Popper'ın kaleme aldıklarının, Platon ile Hegel'e savrulan sövgüden çok farklı sempatik tonda yazılar olduğunu söyler (Cobban 1954: 122). Bu sav kimi noktalarda doğru iken, Popper'ın burada dile getirdikleri söz konusu olduğunda pek de doğru görünmemektedir.

Sosyalizm, Marx'a göre, insanın olumlu şekilde kendi bilincine varışıdır; komünizm ise, olumsuzlamanın olumsuzlaması olarak insanın kurtuluşu ve iyileşmesi sürecinde tarihi gelişmenin bir sonraki aşaması için zorunlu olan evredir. “Komünizm yakın geleceğin zorunlu kalıbı ve dinamik ilkesidir” (Marx 2000: 123). Böylece,

“gelişiminin akışı içerisinde sınıf ayrımları kalktığında ve üretim tüm ulusun geniş bir birliğinin ellerinde yoğunlaştığında, kamu gücü siyasal niteliğini yitirecektir. Gerçek anlamında siyasal iktidar, bir sınıfın bir başka sınıfı ezmek amacıyla örgütlenmiş iktidardır. Eğer proleterya, burjuvaziyle savaşımında, koşulların zorlamasıyla, kendisini bir sınıf olarak örgütlemek zorunda kalacak, bir devrim yoluyla kendisini egemen sınıf durumuna getirecek ve egemen sınıf olarak eski üretim ilişkilerini zor kullanarak ortadan kaldıracak olursa, o zaman, bu ilişkilerle birlikte, sınıf karşıtlıklarının ve genel olarak sınıfların varoluş koşullarını da ortadan kaldırmış ve böylelikle bir sınıf olarak kendi egemenliğini ortadan kaldırmış olacaktır.” (Marx 1998: 142).

Öte yandan, bütün sorunlar aşıldığında, bireyler işbölümüne bağımlılıktan kurtulacak ve kendilerini çok yönlü olarak gerçekleştirebileceklerdir.

“Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, bireylerin işbölümüne köleleştirici bağımlılıkları ve bu arada zihinsel emek ile bedensel emek arasındaki karşıtlık sona erdiği zaman; emek yalnızca bir geçim aracı değil, ama kendisi yaşamsal gereksinim olduğu zaman; bireylerin çok yönlü gelişmeleri, üretken güçlerini de artırdığı ve kooperatif zenginliğin bütün kaynakları gürül gürül fişkırdığı zaman –ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları tümüyle aşılabilir ve toplum, bayraklarının üstüne şunu yazabilir: ‘Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre!’” (Marx 2002: 30).

Komünizm kimseyi toplumsal ürünleri mülk edinme gücünden yoksun bırakmaz; yaptığı tek şey, onu, böyle bir mülk edinme aracılığıyla, başkalarının egemenliğini boyunduruk altına alma gücünden yoksun bırakmaktır (Marx 1998: 135). Komünist devrim, böylece, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden radikal bir kopuşu dile getirmektedir.

Bu bağlamda, Marx için, özgürlük⁷, toplumun üstüne yerleştirilmiş olan devleti, topluma bütünüyle bağımlı bir organa dönüştürmektir; bugün bile devlet biçimleri, “devletin özgürlüğü”nü sınırlandırdıkları ölçüde az ya da çok özgürdürler (Marx 2002: 37-38). Buna göre, devlet ve toplum ilişkisinde, devletin topluma tabi kılınması ve son noktada devletin toplum içinde erimesi, yok olması söz konusudur. Devletin olduğu yerde özel mülkiyet ilişkileri söz konusudur ve yabancılaşma hâlâ devam etmektedir. Bu nedenle devletin ortadan kalkması ve “gerçek anlamda” bir özgürlüğün hayat

⁷ Doğan Özlem, Hegel'in özgürlüğü sonsuzluğa ertelemesine karşılık, Marx ve Engels'in bunun proleterya devrimi ile gerçekleşeceğine inandıklarını söyler. Ona göre, Marx ve Engels için “gerçek tarih” ancak özgürlüğün gerçekleşeceği bir devrimden sonra başlayacaktır (Özlem 2010: 163). Brenkert ise, Marx için özgürlüğün esas olarak özbelirlenim olduğunu ifade eder. “Bu temel özellik, özgürlüğün çeşitli yönlerini birbirine bağlar. Kişinin kendisini başka kişilerle ve doğayla olan ilişkilerinde somut bir tarzda nesneleştirilmesi ve kişinin nesneleştiriminin doğası gereği komünal olması; özgürlüğü nitelendiren özbelirlenim türü üzerindeki sınırlayıcı koşullardır” (Brenkert 1998: 173).

bulacağı toplumun kurulması gerekmektedir. Bu toplum da komünist toplumdur. Komünistler, komünist topluma, ancak, mevcut toplumsal düzenin zorla yıkılmasıyla ulaşabileceklerini açıkça ilan ederler. Marx şöyle der: “Varsın egemen sınıflar bir komünist devrim korkusuyla titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yok. Kazanacakları bir dünya var.” (Marx 1998: 157-158). Burada görünen şiddet, Brenkert'e göre, komünizmden önce yaşamın bir parçasıdır. Bu nedenle, Marx, şiddetin ötesinde bir yaşamın yaratılması amacıyla, gerektiğinde proleteryanın şiddete başvurmaması için hiçbir sebep görmez (Brenkert 1998: 235).

Marx, geliştirmiş olduğu tarih anlayışının şu sonuçları verdiğini söyler: 1-Üretici güçlerin gelişmesinde öyle bir aşama gelir ki, egemen sınıfın gelişmesine bağlı olarak bir muhalif sınıf ortaya çıkar. 2- Egemen sınıfın temsil ettiği ekonomik güç, düzenli olarak her çağa özgü devlet tipinde idealist biçimde pratik ifadesini bulur; bu nedenle, her devrimci savaşım, o zamana kadar hükmetmiş olan sınıfa karşı yönelir. 3-Daha önceki bütün devrimlerden farklı olarak, komünist devrim, daha önceki faaliyet tarzına karşı yönelir, çalışmayı ortadan kaldırır ve bütün sınıfların egemenliğini sınıfların kendileriyle birlikte ortadan kaldırır, çünkü bu devrim, artık toplum içinde bir sınıf işlevi görmeyen, artık toplum içinde bir sınıf diye tanınmayan ve daha şimdiden artık bugünkü toplum içindeki bütün sınıfların, bütün milliyetlerin vb. yokoluşunun ifadesi olan bir sınıf tarafından gerçekleştirilir. 4- Komünist devrim, yalnızca egemen sınıfı devirmenin tek yolu olduğu için zorunlu kılınmamıştır, proleterya, eski sistemin pisliklerini temizlemek ve toplumu yeni temeller üzerine kurmaya elverişli bir hale getirmek olanağını ancak bir devrim vereceği için de zorunlu olmuştur (Marx 2004: 65-67). Marx'a göre,

“herkesin bir başka işe meydan vermeyen bir faaliyet alanının içine hapsolmediği, herkesin hoşuna giden faaliyet dalında kendini geliştirdiği komünist toplumda, toplum genel üretimi düzenler, bu da, benim için, bugün bu işi yapmak, canımın istediğince, hiçbir zaman avcı, balıkçı ya da eleştirici olmak durumunda kalmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam hayvan yetiştiriciliği yapmak, yemekten sonra eleştiri yapmak olanağını yaratır” (Marx 2004: 60).

Marx, burada söz ettiği, “özgürlük cenneti”nin ancak zorunluluk olduğunu ve dış amaçların zoruyla yürütülen angaryanın sona erdiği yerde başladığını; bundan dolayı da, maddi üretim alanının dışında kaldığını söyler (Marx 1990: 720). Bu bağlamda, Popper'a göre, Marx'ın hayat görüşünün ve öğretilerinin en etkili olmuş olan merkezi fikri, başarabileceğimiz şeyin, yorucu ve insan onuruna yakışmayan iş koşullarını düzeltmek, onları daha çok insana yaraşır hale getirmek, eşitleştirmek ve angaryayı azaltmak ve böylece hepimizin hayatımızın bir bölümünde özgür olabilmemiz olduğunu söylemiş olmasıdır (Popper 1989: 98). Popper, Marx'ın özleminin, “sosyolojik determinizm”ine rağmen, aslında “açık toplum” olduğuna inanıyordu (Cobban 1954: 122).

Fikirler ile ekonomik koşullar arasında tek taraflı bir belirleme bağlantısı değil, karşılıklı bir dayanışma bağıntısı olduğunu belirten Popper, teknik ve bilimsel bilgilerin, bütün diğer bilgilerimiz yok olduğunda, ekonomik örgütlenmeyi kurmamıza yardımcı olacaklarını, ancak bütün diğer bilgiler yok olup ekonomik bilgi kaldığında ise durumun farklı olacağını belirtir (Popper 1989: 101-102). Ona göre, Marx'ın maddeci tarih yorumu ne kadar değerli olursa olsun, pek ciddiye alınmamalı, sadece, olayları

ekonomik arka planları ile birlikte ele almamızı öğütleyen çok değerli bir öneri sayılmalıdır (Popper 1989: 103). Bu noktada, olan bitene bakarak, Marksizmin ve Marksist toplumların son bulduğunun ve Marx'ın söylediklerinin bu bağlamda geçerliliğini yitirdiğinin söylenmesinin bir dogma olduğunu belirten Derrida'ya göre, bu dogmanın günümüzde, eğilimsel olarak, "egemen bir söylem" olduğu en azından varsayım olarak ileri sürüldüğünde bile Marksist kurallar içinde kalınmaktadır (Derrida 2007: 92).

Marx'ın sınıf çatışmaları görüşü üzerinde önemle duran Popper, Marx'ın özgürlüğün başkalarının köleleşmesi ve sınıflaşmasıyla bağlantısına değindiğini söyler. Marx'a göre, bu, aynı zamanda, sömürenin sömürülene bağımlılığını da gerektirir. Sömüren sınıfın özgürlüğü sömürülen sınıfa uyguladığı baskıyla garanti altına alınır. Bu da Popper'a göre, Marksçıların toplumun ekonomik yapısı ya da toplum sistemi dedikleri şeydir. Marx'a göre bir toplum mühendisliğinin ve bunun sonucu olarak bir toplum teknolojisinin imkânsız olmasının nedeni, aksi olacak yerde, nedensellik, bağımlılık zincirinin bizi toplum düzenine bağlamasıdır (Popper 1989: 107). Bu bağlamda, Marx, her belli toplum sisteminin kendini ortadan kaldırmak zorunda olduğunu; çünkü ister istemez geleceğin devrimi yapacak güçleri yaratacağını söyler. Ona göre, ilk olarak, üretici güçler ve üretim ilişkilerinin öyle bir aşaması gelecektir ki, bu aşamada proleterya burjuvazinin iktidarına son verecek ve yönetimi ele geçirecektir. Bu işi de devrim yoluyla gerçekleştirecektir. İkinci olarak, mevcut kurum ve kuruluşları tam bir dönüşüme tabi tutacaktır. Bu aşamada bir proleterya diktatörlüğünden söz edilir. Proleterya diktatörlüğü proleter bir demokrasiye tekabül ettiğinden, burada hâlâ burjuva bir geleneğin kalıntıları hüküm sürmektedir. Bu nedenle bu aşama bir geçiş aşaması olan sosyalizmdir. Burada amaç bütün toplumu tek bir sınıfa, proleteryaya indirgemektir. Son olarak, devletin, özel mülkiyetin ve buna bağlı olarak sınıfların ortadan kalkacağı, insanın çalışmanın boyunduruğundan kurtulacağı ve tam anlamıyla özgürleşeceği, tarihin gerçek anlamda yeniden başlayacağı bir toplumsal aşamaya geçilecektir; bu aşama da komünizmdir.

Popper'a göre, usavurmanın birinci adımında Marx, kapitalist üretim biçimini incelemektedir. Teknik gelişmelere ve üretim araçlarının artan birikimine bağlı olarak servet gittikçe küçülen bir azınlığın ellerinde toplanacaktır. Böylece, bir yandan servet, diğer yandan kölelik artacaktır. Yani egemen sınıf olan burjuvazinin serveti, ezilen sınıf olan proleteryanın da fakirliği artacaktır. Usavurmanın ikinci adımında, ilkin küçük bir yönetici burjuva sınıfı ve proleterya dışında bütün sınıflar ortadan kalkacak ya da önemlerini yitirecekler ve bu iki sınıf arasındaki artan gerginlik de ister istemez bir toplumsal devrime yol açacaktır. Usavurmanın üçüncü adımında ise, proleterler burjuvaları yenip zafere erişecekler ve daha sonra, ancak bir tek sınıftan oluşan, yani sınıfsız, sömürüden arınmış bir toplum, yani sosyalizm/komünizm ortaya çıkacaktır.

Böylece, kapitalizmin gelişmesi küçük bir burjuvazi sınıfı ile çok geniş bir proleter sınıf dışında bütün sınıfların elenmesine ve bu sonuncuların sefaletlerinin artması da, onların sömürücülerine karşı ayaklanmalarına yol açmıştır. Varılan sonuç, önce işçilerin çatışmayı kazanmaları gerektiği, sonra da burjuvaları eleyerek -geride ancak tek bir sınıf kalacağı için- sınıfsız bir toplum kuracakları yargısıdır (Popper 1989: 126).

Marx, Popper'a göre, proleterlerin devriminden söz ederken, tarihsel bir kavramı anlıyor. Bu kavram tarihi kapitalizmden sosyalizme hızlı bir geçişi dile getirir. Burada önemli olan sonuçtur, yani sosyalizme varılmasıdır. Toplumsal devrimin esas niteliği de bu sonuca varmasıdır (Popper 1989: 135-136). Burada söz konusu olan bir proleterya diktatörlüğüdür. Ancak, Quinten'a göre, Marx'ta açıkça görülen tek totaliter öge olan bu "proleterya diktatörlüğü" deyimindeki "diktatörlük" sözcüğü geniş ölçüde sözeldir (Quinten 1994: 159). Yani Marx'ın dile getirdiği diktatörlük sözcüğü, aslında, gerçek demokrasinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan zorunlu bir uğraktır, bir diktatörlük peşinde koşma çabası değil -ki Popper da bunun çok iyi farkındaydı.

Bu bağlamda, Popper, şiddete başvuran bir devrime, her durumda ve her koşul altında karşı olmadığını belirtir. Ancak, bu türlü bir devrimin tek amacı, bir demokrasinin kurulması olmalıdır; "ve demokrasi derken... yöneticilerin halk tarafından desteklenmesine ve görevden uzaklaştırılmasına imkan veren ve yönetilenlerin, hatta yönetilenlerin iradesine karşı bile olsa, şiddet kullanmadan reformlar sağlamasını mümkün kılan birtakım kurumları... yürürlüğe koymuş oldukları, bir toplum düzenini anlıyorum" der (Popper 1989: 137). Aslında, Marx'ın da amacı şiddeti bir araç olarak kullanıp gerçek demokrasiye ulaşmaktır. O, bu amaç doğrultusunda devletin yok olmasını, yani toplumsallık içinde erimesini öngörmekte ve bunu istemektedir. Bu şekilde gerçek özgürlük ve demokrasinin gerçekleştiği bir toplumsal hayat söz konusu olabilecektir.

Öte yandan, Popper, Kapital'in ana öğretisinin, kapitalist ile işçi arasındaki gerginliğin zorunlu olarak artacağına, bir uzlaşma imkânı da olmadığına göre, kapitalizmin düzeltilemeyeceği, ancak ortadan kaldırılabileceği olduğunu belirtir (Popper 1989: 139). Popper'a göre, Marx, kendi kuramına göre imkânsız olan reformların gerçekleştiğini görece kadar uzun yaşamadı. Ama işçilerin hayat koşullarındaki bu düzelmelerin, aynı zamanda kuramının yanlışlığını gösteren şey olduğunu düşünemedi (Popper 1989: 140).

Marx'ın öğretisinde birbirleriyle yakından ilgili iki bulanıklık belirleyen Popper, bunlardan ilkinin tarihsici tutuma dayanan, ikincisinin ise şiddete karşı takınılan tavırdaki bulanıklık olduğunu söyler.⁸ Bu iki bulanıklık, şiddete karşı takınılan tavırdaki bulanıklık ve iktidar kazanma yolu hakkındaki bulanıklık olarak da dile getirilebilir. Her ikisi de köklerini, yalnız tarihsici tutumun bulanıklığında değil, aynı zamanda Marksçı devlet kuramında bulur. Devlet, aslında bir sınıf tiranlığı ise, o zaman bir yandan şiddete izin vardır, bir yandan da yapılabilecek şey, burjuva diktatörlüğü yerine proleterya diktatörlüğünü koymaktır (Popper 1989: 142-143).

Popper, Marx'ın servetin birikmesi ve yoğunlaşması eğilimi üzerine söylediklerinin biricikliğine katılmaktadır. Ayrıca üretkenliğin artması hakkındaki kuram, Popper için, genel olarak benzersizdir. Ancak kapitalin gittikçe daha az elde toplanıp merkezileşmesi sorunu görüldüğü kadar basit değildir. Popper bu yönde bir eğilimin olduğunu ve dizginlenmemiş bir kapitalizm düzeni içinde buna karşı çıkan pek az gücün bulunduğunu belirtir. Ona göre, dizginlenmemiş bir kapitalizm düzeninin betimlemesi olarak alındığında Marx'ın çözümlemesinin bu bölümüne pek bir şey

⁸ Daha önce de değinildiği gibi, Popper Marksizmin "tarihsicilik" in bir biçimi olduğunu düşünür (McLachan 1980: 70).

söylenemeyecektir. Ancak, bu, bir kehanet olarak daha az savunulabilir bir şeydir. Çünkü Popper için, günümüzde yasamanın araya girebileceği birçok yol vardır. “Kazanç ve veraset vergileri, merkezileşmeye karşı çıkacak çok etkili araçlar olarak kullanılabilirler ve böyle de kullanılmışlardır. Tröst kırıcı yasalar da bu amaçla kullanılabilirler, ama belki daha az etkili olurlar.” (Popper 1989: 153). Bu bağlamda, Popper, Marx’ın emek-değer kuramını incelerken, bu değer kuramının sömürüyü açıklamaya yetmediğini; bu kuramın, gerekli ek varsayımlar yeterli olduğundan, gereksiz olduğunu; ve bu kuramın özcü ve metafizik olduğunu söyler (Popper 1989: 156).

Popper’a göre, dizginlenmemiş kapitalizm ortadan kalkmıştır. Marx’ın zamanından beri demokratik araya girmecilik, yani totaliter yapıların oluşmasını engelleyici demokratik yapılanmalar büyük ilerlemeler sağlamış ve -kapital birikiminin sonucu olarak- emeğin üretkenliğinin artması, sefaleti hemen hemen ortadan kaldırmayı mümkün kılmıştır. Bu da, şimdiye dek birçok ciddi hataların yapılmış olduğu kuşkusuz olmakla birlikte, bu yolda ne kadar çok şey başarılabilirliğini gösterir. Bunu ancak demokratik araya girmecilik başarabilir. Popper, her şeyin bizim çabamıza bağlı olduğunu ifade eder (Popper 1989: 167).

Öte yandan, Marx’a göre, kapitalizmde emek gücünün bir meta haline getirildiğini iddia eden Popper, bunun da insanların kendilerini pazarlarda satmaları gerektiği anlamına geldiğini ifade eder. Popper, Marx’ın, düzenden köleliği andırdığı için nefret ettiğini belirtir (Popper 1989:177).

2- Popper, Marx için hukuk düzeninin ya da hukuksal-siyasal düzenin, ancak ekonomik sistemin geçek üretici güçleri üzerine kurulmuş olan ve onları dile getiren üst yapılardan biri olarak anlaşılması gerektiğini, bu noktada Marx’ın “hukuksal ve siyasal üst yapılar”dan söz ettiğini söyler (Popper 1989:110). Bu bağlamda, Marx’a göre, zora başvuran devlettir, hukuksal ya da siyasal sistemdir. Kısacası devlet, yönetici sınıfın kavgasını sürdürmekte kullandığı mekanizmanın bir bölümünden ibarettir.

“Marx’ın devlet kuramı, soyut ve felsefi niteliğine rağmen, hiç şüphesiz çağının aydınlatıcı bir yorumunu vermektedir. Bu, hiç olmazsa adına “endüstri devrimi” denen şeyin önce başat olarak “maddi üretim araçları”nda, yani makinelerde, bir devrim olarak ortaya çıktığını; daha sonra bunun toplumun sınıf yapısının değişmesine yol açtığını; ve siyasal devrimlerin ve hukuk yapısında başka değişikliklerin ancak üçüncü aşamada ortaya çıktıklarını öne süren savunulabilir bir kuramdır” (Popper 1989:112).

Popper’a göre, Marx’ın betimleyip eleştirdiği ekonomik düzen her yerde ortadan kalkmıştır. Onun yerine devletin görevlerini yitirmeye başlayıp bunun sonucu olarak “kuruyup gitmek” belirtileri gösterdiği bir düzen değil, devletin ekonomik alandaki görevlerini servetin ve “özgür sözleşme”lerin korunmasının çok ilerisine götüren türlü araya girici devlet biçimleri gelmiştir (Popper 1989:116).

Ama, Marx’ın kuramına göre ekonomik gerçekliği, irademize bağlı olarak, örneğin hukuk reformlarıyla düzeltmeyiz. Siyaset de doğum sancılarını kısaltıp azaltmaktan başka bir şey yapamaz. Popper, bunun çok zayıf bir siyaset programı olduğunu, zayıflığının da güçler hiyerarşisinde siyasal güce üçüncü derecede bir yer vermesinde bulunduğunu söyler. Çünkü Marx’a göre asıl güç, makinelerin

evrimindedir, sırada bundan sonra ekonomik sınıf ilişkileri gelir; en az önemli olan da siyasetin etkisidir. Popper, araştırmasının vardığı sonucun siyasal gücü temel saydığını ifade eder. Bu görüş açısına göre siyasal güç ekonomik gücü kontrol altına alabilir. Ekonomik gücü korumanın anahtarı siyasal güçtür. Siyasal güç ve onun denetimi her şey demektir. Ekonomik gücün siyasal güce üstün çıkmasına izin verilmelidir; gerekirse onunla savaşılmalı ve siyasal gücün denetimi altına alınmalıdır (Popper 1989: 116-117).

Hukuk düzenini kendi kendisini korumak için iyi bir araç haline getirmek mümkündür. Bundan başka, kamuoyunu etkileyip siyasal sorunlarda çok daha sıkı bir ahlakın geçerli olması için ısrar edebiliriz. Bütün bunları yapabiliriz; ama önce toplum mühendisliğinin yeteneklerimiz içinde olduğunu, ekonomik depremler mucizevî bir şekilde bize yeni dünyalar yaratsınlar da biz de eski ekonomik durumumuzu kurtarmak için düzeni ortaya çıkarmaktan başka bir şey yapmak zorunda kalmayalım diye beklemekten vazgeçmemiz gerektiğini anlamamız gerekir (Popper 1989: 119). Popper, önlemeye çalışacağımız şeyin, yöneticilerin güçlerinin artması olduğunu söyler. “İnsanlara ve onların keyfiliklerine karşı tedbirli olmamız gerekir. Bazı kurum türleri insanlara keyfi yetkiler verebilir, başkaları bunları esirgeyebilir.” (Popper 1989: 121).

Popper, devletin ekonomik alanda araya girmesi sürecinin yürütülebileceği iki yöntem belirler. Bunlardan ilki, bir malın sahibinin yetkilerini sınırlayan koruyucu kurumlardır. İkincisi ise, o sırada devlet yönetiminde olan kişilerce konmuş yasalara bağlı olan kişisel, yani -yukarıda sözü edilen- dolaylı araya girmez. Popper’a göre, demokratik denetleme açısından bu yöntemlerden hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusunda kuşku duyulacak hiçbir şey olmaz. “Demokratik araya girmeciliğin izleyeceği yöntemin mümkün olduğu zaman birinci yöntemi uygulamak ve ikinci yöntemin kullanılmasını ancak birinci yöntemin yetersiz olduğu durumlarda inhisar ettirmek olduğu ortadadır.” (Popper 1989: 122).

3- Popper’a göre sınıfların kendi içlerindeki çatışmalar göz önüne alınırsa, bütün sınıf kavgaları tarihinin bile Marksçı anlamda sınıf kavgası olmadığı ortaya çıkar. Gerek yöneten, gerekse yönetilen sınıflar arasındaki çıkar ayrılıkları o kadar ileri gitmektedir ki, zenginlerle fakirler arasındaki çatışmanın temel bir önemi olduğu itiraf edilse bile, Marx’ın sınıflar kuramının tehlikeli bir aşırı-basitleştirme sayılması gerektiğini belirten Popper, ortaçağ tarihinin büyük konularından birinin, papalar ile imparatorlar arasındaki kavgalar olduğunu söyler. Bu da, yönetici sınıf içindeki çatışmalara bir örnektir. Bu kavgayı sömüren ile sömürülen arasındaki bir kavga olarak yorumlamak açıktır ki olanaksızdır (Popper 1989: 108).

Popper’a göre, Marx’ın formülünün tehlikelerinden biri, fazla ciddiye alınması halinde, Marksçıların her siyasal çatışmayı sömüren ve sömürülen arasındaki bir çatışma -ya da “gerçek” sorunu, sınıf çatışmasını örtbas etme çabası- olarak yorumlamalarına götürmesidir. Bunun sonucu olarak, özellikle Almanya’da, Birinci Dünya Savaşı’nı fakir Merkez Güçleri ile tutucu ya da zengin ülkeler ittifakı arasındaki bir savaş olarak yorumlamaya kalkanlar vardı –böyle bir görüş, her türlü saldırganlığı haklı çıkarmak için kullanılacak bir yorumdur. Bu yorum da, Marx’ın geniş tarihsici genellemelerinin tehlikelerinden ancak biridir (Popper 1989:109).

Popper için, toplum hayatı yalnız muhalif gruplar arasındaki bir güç gösterisi değildir, az çok esnek ya da gevşek bir kurumlar ve gelenekler ortamı içinde yürütülen ve –bilinçli karşı koymalar bir yana- bu yapıda birçok önceden kestirilemeyen, bazısının

da kestirilmesi mümkün bile olmayan tepkilerin ortaya çıkmasına yol açan bir harekettir (Popper 1989:91-92).

Popper'in eleştirileri içinde belki de en çok üzerinde durulması gereken sınıf çatışmaları konusundaki bu düşünceler oldukça dikkate değerdir. Çünkü tarihteki tek sınıf savaşımı ezen ile ezilen, emekle sermaye arasındaki savaş değildir. Ezenlerin, yani egemenlerin kendi aralarında da bir çatışma/savaş –hem de tarihsel süreçte en az diğeri (emek-sermaye arasındaki çatışma/savaş) kadar önemli bir çatışma/savaş- söz konusudur. Buna bir de tarihsel ve toplumsal yapının sadece ekonomik kurumlardan oluşmadığını da eklemek gerekir.

Çağımızda belirleyici olan -belki de her zaman böyleydi- daha çok artı değer in ve “sermaye”nin paylaşımı sürecinde egemen sınıfların kendi aralarındaki savaştır. Bu söylenirken egemen sınıfla üzerinde egemenlik kurulan sınıf(lar) arasındaki savaşın -eğer böyle bir savaş varsa!- önemsiz olduğu dile getirilmemektedir. Ancak tarihe yön veren şeyin daha çok egemen sınıflar arasındaki paylaşım savaşı olduğu göz ardı edilmemelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Popper'a göre, bir ahlak kuramını yalnız geleceğin ahlak kuramı olduğu için kabul etmemiz gerekip gerekmediği sorununun kendisi de bir ahlak sorunudur. Temel karar, geleceği bilmemize dayandırılmaz (Popper 1989:182).

“Gerçek akılcılık” olarak adlandırdığı Sokrates'in akılcılığını benimseyen, bu akılcılığı da, insanın sınırlarının farkında olması olarak belirleyen ve “sahte akılcılık” olarak adlandırdığı Platon'un “düşünsel sezgiciliği”ni reddeden, bu akılcılığı da kişinin üstün düşünce yeteneklerine sahip olduğuna inanması olarak belirleyen Popper, toplum bilimleri için tek çarenin, “sözel maytapları bir kenara koyarak, temelde bütün bilimler için ortak olan yöntemler yardımıyla çağımızın eylemsel sorunlarını çözmeye çalışmak” olduğunu söyler. Bu noktada temele koyduğu ilke yanlışlanabilirlik ilkesidir. Bununla da, sınama ve yanılma, yanlışlanabilir olan kuramlar ortaya atma ve bunları pratik savlarla denetleme yöntemleri benimsemeyi anlar. Buradan da anlaşılacağı üzere, Popper'ın Marx eleştirisi de yanlışlanabilirlik ilkesi temelinde işlemektedir. Ona göre, Marx'ın söyledikleri gerçekleşmemiştir, bu nedenle bir yana bırakılması ve vazgeçilmesi gerekmektedir.

Ancak, “her şeyi akılsal bir temele dayandırmak doğru mudur?” diye sorulabilir Popper'a. Çünkü toplumsal yaşayış içerisinde akılsal olmayan ya da ille de akılsal olması gerekmeyen yönler de vardır. Bu yönlerden bazıları bizim hoşumuza gitmese de, hayatı “anlamlandırma”da, bizim görüşlerimizden farklı görüşler de olabileceğini dile getirmektedir. Bunlara “ütopyalar” da dahildir.

Her ne kadar, Popper akılcılığa büyük bir vurgu yapmış olsa da, Marx'ı eleştirisinde göz ardı edilemeyecek önemli yönler bulunmaktadır. Yukarıda ele alınan ve irdelenen konulardan ikisi olan, Marx'ın toplumun ve tarihin gelişim yasasını bulduğunu söylemesi ve geleceğe ilişkin “kehanet”i bunlara örnektir. Bu konularda Popper Marx'a hiç de yabana atılmayacak eleştiriler yöneltilir. Bununla birlikte, çağımızda, Marx'a yönelik eleştirilerin çoğu Marksistler üzerinden yapılmaktadır.

Popper da çoğu zaman bu hataya düşmektedir. Ancak, Marksistlerle Marx'ı bir tutmamak gerekmektedir. Yapılan eleştirilerin çoğu Marksizmden hareketle Marx'ın kendisine yöneltilmektedir. Böylece yapılan yanlışların faturası da Marx'a kesilmektedir. Bu noktada, Abensour, Marx ile Marksizm arasında bir uçurum olduğunu belirtir (Abensour 2002: 24).

Bu bağlamda, Gambetti, siyaset felsefesinin Makyavel'den bu yana sorduğu soruyu, “insanın kendi dünyasını varetmesinin ne demek olduğu” şeklinde ifade eder. Kendi kendini yönetmenin ne anlama geldiği; ortak iradenin nasıl vücut bulduğu; tahakküm ilişkileri olmayan bir toplumun nasıl tasavvur edilebildiği gibi soruları Marx, “gerçek demokrasi” formülüyle cevaplamak ister. Bu, kurucu ve düzenleyici ilke ve ivmesini dışarıdan alan bir toplumsal varoluş şeklidir (Gambetti 2002: 16-17).

Abensour'a göre, Marx devleti hem modern sistem teorisinden esinlenerek büyük bir organizma ve hem de öznel felsefesinden esinlenerek özne olarak düşündüğü için, “toplumsal alanın bütününden bağımsız, özerk ve heterojen, tinsel ve ideal, bu anlamda etkin ve karşıtlıkları aşarak toplumsal bölünmüşlüğü üstesinden gelebilecek ve gerçek bir topluluk kurabilecek bir biçimde” kurgulayabilmiştir (Abensour 2002: 64-5). Yani devlet toplumsallığın oluşmasının önünü açacak ve sürece bağlı olarak bu toplumsallık içinde yok olacaktır.

Bu nedenle, Marx'a haksızlık yapmamak gerekiyor. Marx, iktidar söz konusu olduğunda, devleti oyunun dışında bırakmayı –ama anarşistler gibi bir anda değil aşamalı olarak devre dışı bırakmayı; ki bu onu anarşistlere göre farklı bir yere koyar istemektedir. Buna göre, “demokrasi, gelişimini tamamladığı oranda devlet küçülür” (Abensour 2002: 31). Bu bağlamda, Marx, kurumsal devleti dışlayan bir siyasi varoluş biçiminin önemini altını çizer (Gambetti 2002: 15). Çünkü devletin söz konusu olduğu yerde sınıfsal yapılar, özel mülkiyet ve buna bağlı olarak egemenlik ilişkileri her zaman olacaktır. Bu ise insanların özgürleşmesinin önünde bir engeldir. Ancak temel sorun, devletin olmadığı bir yerde hukuksal, toplumsal ve siyasi yapının ne olacağı sorunudur. Siyasi bir varoluş biçiminden ve buna bağlı bir hukuksal yapıdan, yasalardan söz ettiğimiz yerde toplumsal yapının nasıl şekilleneceği bir problem olarak ortada durmaktadır. Siyasetin ya da “siyasi mücadele”nin olmadığı bir yerde “insan”dan söz etmek mümkün olabilir mi? Bu soru, belki de, Marx'ın öngördüğü bir toplumsallık içinde ortaya çıkacak olan bir “siyasi etkinlik” söz konusu olduğunda gereksizmiş ya da anlamsızmış gibi görülebilir. Ancak söz konusu olan siyaset ve siyasi olan ya da siyasal alan olduğunda bu soru önemini korumakta ve hesaplaş(ıl)mayı beklemektedir.

KAYNAKLAR

ABENSOUR, Miguel, (2002), *Devlete Karşı Demokrasi*, Çev: Zeynep Gambetti-Nami Başer, Ankara: Epos Yayınları.

BRENKERT, George G. (1998), *Marx'ın Özgürlük Etiği*, Çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

COBBAN, Alfred, (1954), “A Reconsideration”, *Political Science Quarterly*, Vol. 69, No. 1, pp. 119-126.

DERRIDA, Jacques, (2007), *Marx'ın Hayaletleri*, Çev: Alp Tümertekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GAMBETTI, Zeynep, (2002), “Marx’a Dönüş Devri”, *Devlete Karşı Demokrasi*, Çev: Zeynep Gambetti-Nami Başer, Ankara: Epos Yayınları, ss.

MARX, Karl, (1997), *Kapital Cilt I*, Çev: Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.

MARX, Karl, (1990), *Kapital Cilt III*, Çev: Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.

MARX, Karl, (2000), *1844 El Yazmaları*, Çev: Murat Belge, İstanbul: Birikim Yayınları.

MARX, Karl, (2004), *Alman İdeolojisi*, Çev: Sevim Belli-Ahmet Kardam, Ankara: Sol Yayınları.

MARX, Karl.-ENGELS, Friedrich, (1998), *Komünist Manifesto*, Çev: Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

MARX, Karl.-ENGELS, Friedrich, (2002), *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Çev: Barışta Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

MCLACHAN, Hugh V. (1980), “Marxism and the Nature of Social Laws”, *The British Journal of Sociology*, Vol. 31, No. 1, pp. 66-77.

ÖZLEM, Doğan, (2010), *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.

POPPER, Karl R. (1957), *The Poverty of Historicism*, U.S.A.: The Beacon Press.

POPPER, Karl R. (1962), *Conjectures and Refutations*, New York-London: Basic Books.

POPPER, Karl R. (1967), *Açık Toplum ve Düşmanları Cilt I*, Çev: Mete Tunçay, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları Siyasal İlimler Serisi: 13.

POPPER, Karl R. (1989), *Açık Toplum ve Düşmanları Cilt II*, Çev: Harun Rızatepe, İstanbul: Remzi Kitabevi.

QUINTEN, Anthony, (1994), “Karl Popper Özler Olmadan Siyaset”, Çev: Tuğrul Eryılmaz, *Çağdaş Siyaset Felsefecileri* (Ed.: A. De Crespigny-K. R. Minogue), İstanbul: Remzi Kitabevi, ss.151-169.